
ENGELLEN

— van —

AMSTERDAM

ENGELLEN

— van —

AMSTERDAM

You can be very wild and still be very wise.
(Yoko Ono)

ENGELEN VAN AMSTERDAM

Ze leken kansloos: vier jonge vrouwen die alles wat ze kenden hadden achtergelaten en waren ingescheept in Nederlands-Brazilië of Jutland, of dagen achtereen hadden gelopen vanuit een dorpje in Noord-Brabant om hun geluk te beproeven in Amsterdam. De taal van het geld kenden ze nog niet. In de ontmoeting met ronselaars, huisjesmelkers en hoerenwaardinnen stonden ze 1-0 achter.

Bij aankomst bleek al snel dat ze niet de enigen waren die op zoek waren naar bed, bad en brood. Er was een groot vrouwenoverschot in Amsterdam: ongeveer de helft van de vrouwen in de onderste lagen van de bevolking had geen mannelijke kostwinner naast zich. Sommigen waren al vroeg weduwe geworden, of hun man was voor een paar jaar op zee. Wanneer het niet lukte om werk te vinden, stonden de hoerenwaardinnen klaar om ze de prostitutie in te lokken door ze eerst een slaappleaats te bieden en geld te lenen voor kleren van satijn en fraaie sieraden en ze vervolgens hun lichaam te laten verkopen als afbetaling. Prostitutie was een vorm van schuldsavernij.

Prostitutie was verboden, maar werd gedoogd omdat het de vrouwen uit de burgerij zou beschermen tegen handtastelijke zeemannen die met duizenden tegelijk de stad in spoelden wanneer een vloot binnenliep. Die varengasten waren 'heren voor zes weken', de periode dat ze in aan wal waren. Sommigen bleven en dagen en nachten achtereen in het speelhuis en verbrasten daar alles wat ze hadden verdiend.

Wie voor overlast zorgde werd naar het tuchthuis gestuurd. De mannen moesten daar hout raspen voor de verfproductie en de vrouwelijke gevangenen spinnen en naaiden. Het spinhuis was tegelijk een menselijke dierentuin: een attractie waar toeristen zich voor twee gulden konden vermaken met de aanblik van haveloze en vaak ruziënde gevangenen.

Voor arme jonge mannen zonder werk lag de keuze anders, ook al was hij vrijwel even gevaarlijk: ze konden overleven aan de zelfkant van de maatschappij of aanmonsteren op een schip, voor een maandenlange reis waarvan slechts een op de drie terugkeerde. Zielkopers plukten de mannen van de straat, gaven ze kost en inwoning, lieten ze een scheepskist kopen zo duur als hun gage voor anderhalf jaar varen, en brachten ze daarmee flink in de schulden. Vervolgens schreven ze ze in bij de Oost- of West-Indische Compagnie. De scheepscontracten lezen als schuldbekentenissen: er wordt in vastgelegd naar wie de gage en het deel van de buit gaan om de kosten van maaltijden, logies en uitrusting te voldoen.

Matrozen en prostituees trokken altijd aan het kortste eind.

MARITGEN JANS

Het leven was gemakkelijker in mannenkleren – zo legde ze het zelf uit. Marike Jans uit het Noord-Brabantse dorp Muilkerk, geboren in 1611, wisselde twee keer van gender.

Daarin was ze ook in de zeventiende eeuw zeker niet uniek. En ook toen sprak het breed tot de verbeelding. Bij het hijsen van de zeilen werden er liedjes over gezongen: *“Daar was laatst een meisje loos, die wou gaan varen als zeematroos”*. En er werden moppen over getapt, bijvoorbeeld door de aan lagerwal geraakte advocaat Aernout van Overbeke. Ik stel me hem voor in een rumoerige herberg, de lippen vettig van het gebraad, een roemer gezoete witte wijn in de hand. Met pretoogjes haalt hij zijn moppenschriftje tevoorschijn: *“Komen twee schepenen bij een pasgehuwd echtpaar. De vrouw heeft geklaagd dat haar man een verklede vrouw is. Na een grondige inspectie zegt de een tegen de ander: Confrater, ik heb van mijn leven wel duizend exemplaren aan kutten bekeken, maar ik verzeker u, dat is er een.”* Inderdaad: niet leuk. Ook al lachte Van Overbeke er zelf nog zo hard om.

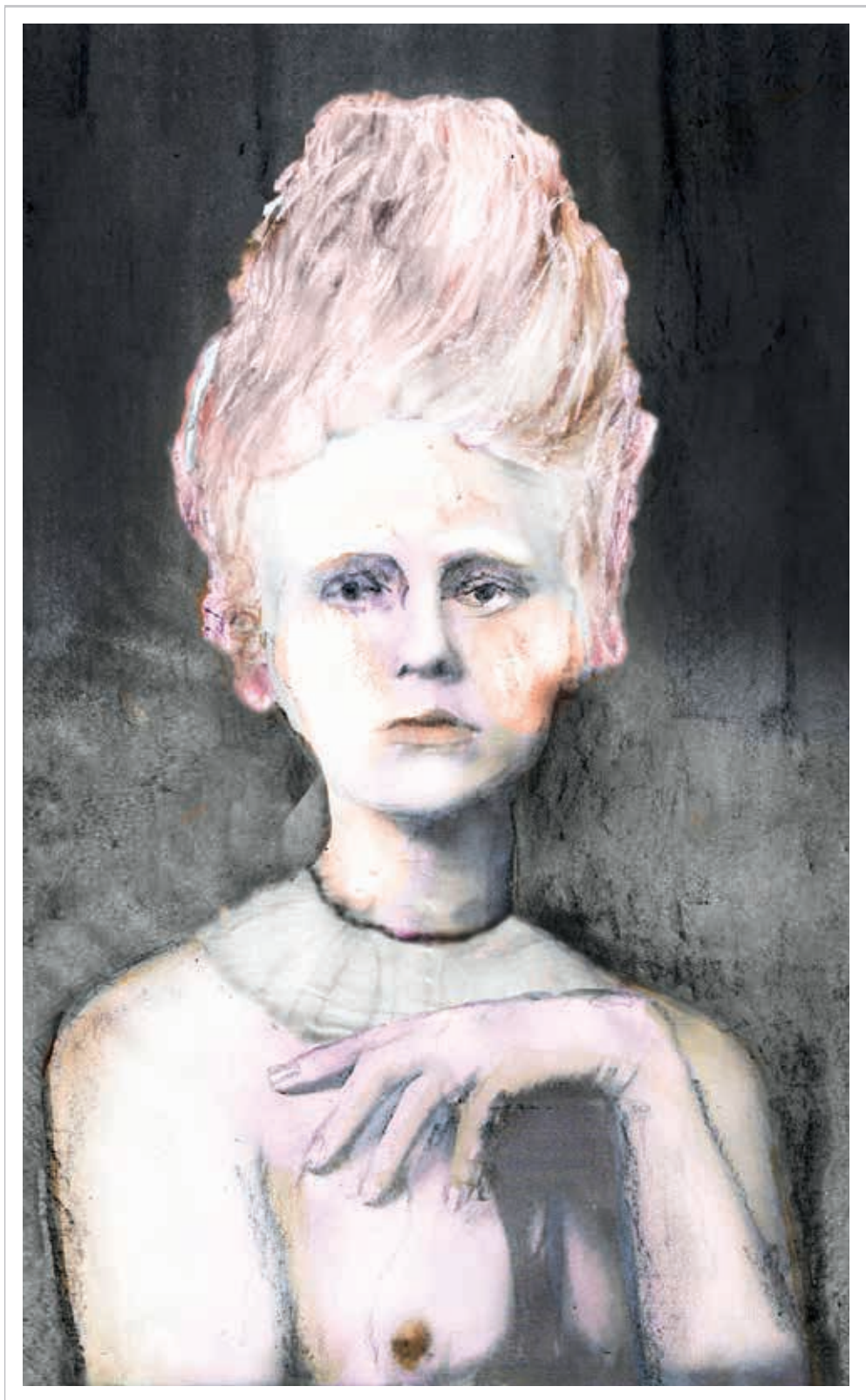
Gelukkig was er in het geval van Maritgen ook sprake van vriendschap en zorgzaamheid vanuit een onverwachte hoek.

Maritgen Jans verloor als kind haar beide ouders en werd bij een oudere zus ondergebracht. Het liep daar spaak – er gebeurden dingen waardoor ze altijd bang zou blijven voor haar familie. Op haar veertiende was ze al verloofd met een koetsier. Om niet te hoeven trouwen vluchtte ze naar Amsterdam. Ze vond er twee baantjes: als dienstmeisje en als zijdegaren-twijnster, maar verdiende te weinig om van te kunnen leven.

Maritgen besluit te transformeren. Verstoep achter een kerk trekt ze mannenkleren aan. Ze snijdt haar haren af, zet een hoed op en noemt zich voortaan David Jansz. De vrouwenkleren verkoopt hij.

Economisch was het een slimme zet: een jongen verdiende het dubbele loon voor hetzelfde werk als een meisje. Maar de nieuwe identiteit helpt niet tegen ongewilde avances. De vijftienjarige jongen wordt door zijn verliefde hospita, een jonge weduwe, gezien als een ideale nieuwe echtgenoot. Weer gaat hij ervandoor. Al snel ontmoet hij een sterke jongeman die zijn beste vriend wordt: Gijsbert de Leeuw. Tijdens hun zoektocht naar werk slapen ze halfnaakt samen in een bedstee – en Gijsbert ziet geen enkele reden om te twijfelen aan Davids sekse.

David kiest na het debacle bij de hospita voor een leven in een gesloten mannengemeenschap. Samen met Gijsbert monstert hij in 1628 aan als soldaat bij de West-Indische Compagnie. De WIC was zeven jaar eerder opgericht om te kapen en gebied te veroveren. En om handel te drijven in goud, ivoor, suiker, zout, berenvellen, tabak, koper en tot slaaf gemaakte Afrikanen. Dit laatste zou een steeds grotere rol gaan spelen en ten slotte zelfs de belangrijkste activiteit van de WIC worden.

David, Gijsbert en vijf andere soldaten stappen op het koopvaardijship De Cameel, met als bestemming het hoofdkwartier van de Nederlanders op de Goudkust: Fort Nassau in het huidige Ghana. Al na vier dagen varen worden ze bij Duinkerken aangevallen en moeten de soldaten met hun musket het schip verdedigen. David gaat voorop, terwijl de kogels hen om de oren vliegen. Een ruig bestaan. De mannen leefden op het schip dicht op elkaar. Samen werkten, aten, sliepen, zongen ze – en natuurlijk werd er ook wel onderling geknokt. Dan nam Gijsbert het voor David op. Hoe is het mogelijk dat niemand merkte dat David een heel bijzondere jongen was.

We weten niet wat de aanleiding is, maar na een paar jaar hechte vriendschap begint er iets te dagen bij Gijsbert, die zich dan van zijn duistere kant laat zien. Zodra hij weet dat er geen fallus maar een vulva tussen de benen van zijn vriend zit, wil hij neuken. David gaat nog liever dood. Gijs dreigt het geheim te verklappen en David geeft hem vijftien gulden zwijggeld. De crisis lijkt afgewend.

In Fort Nassau leeft David als ‘one of the guys’: ze doen schietoefeningen, drinken wijn en zien Afrikaanse vrouwen. Hij bezoekt ook stiekem een mooie zwarte vrouw, en wordt daarvoor door de anderen op zijn eerbaarheid aangesproken. Dit is een opvallend detail van het verhaal, omdat het de enige keer is dat David uit vrije wil een seksuele uitstap maakt.

Na twee maanden krijgt David flinke koorts – een zorgelijke ontwikkeling, want Hollanders in Afrika hadden grote kans aan malaria of geelkoorts ten onder te gaan. Zijn hemd is zo nat van het zweet dat zijn kameraden hem verschonen. Dan zien ze tot hun stomme verbazing dat David de borsten heeft van een meisje van zeventien.

Nu is ze nog ziek, maar als ze straks beter wordt kan de situatie explosief worden: een meisje alleen tussen al die seksueel uitgehongerde mannen. De oplossing die wordt bedacht is dat ze maar snel moet trouwen. In het fort gaat de pet rond om cadeaus te kopen waarmee ze zich mooi kan maken: een gouden ketting (goud was er genoeg aan de Goudkust) en een nieuwe jurk. De plaatselijke officier van justitie meldt zich. Hij vindt het een godsgeschenk dat er een vrouw is aangekomen en zit er niet mee dat ze een tijd man was. Hun huwelijksfeest duurt drie dagen en nachten.

Helaas sterft de echtgenoot al na anderhalve maand – Le Fièvre heette hij, een voorspellende naam. Dan zetten ze Maritgen maar op een schip dat, zwaar beladen met 1.050 pond Afrikaans goud en 116.000 pond ivoor, richting Amsterdam vaart.

Haar verhaal is daar opgetekend door de Amsterdamse arts en chroniqueur Nicolaes van Wassenaer in 1929, het jaar van Maritgens thuiskomst. Van Wassenaer zat de geschiedenis dicht genoeg op de hielen om haar uit de eerste hand te kunnen hebben vernomen, van Maritgen Jans zelf, of via zijn wereldwijde correspondentie.

Historisch Verhael aller ghedenckwaerdigher

Ianius.
1629.

Hy verscheyden reysen hadde moeten plock-haren / doch viel ghemeynlyck te swack / maer hadde een stercke maet / niet delwelcke hy in Hollandt verlicert hadde / ghenaemt Gijssbert Cornelisz de Leeu, van Wtrecht / die nam d' Oorlogh altemet vooz hem aen / ende gaf sijn parthye dapper wat.

Comt op
de Cust.

Na dat het Schip (als gheseydt is) op de Cust van Guinea was gearriveert / is David Janisz met andere Soldaten den 19. Julij aen landt op 't Foyt gegaen / hem wel daer compositerende / tochten ende wachten na behoozen waernemende. De Sergeant leerdede hem de Musquet wel handelen / doch hem wat te swaer vallende / wierdt hem een Roer bestelt / dat hem wel ter handt stont / als mede 't Ghesweer op sijn zijde / soo trots als een oudt Soldaet / dies hy onder de Soldaten aldaer wel ghesien was / om dat hy eenighe Houschanden vooz haer maecte / ende altemet haer hemdden repareerde / dat hem beter aenviel als de ordinarische Snijder die op 't Foyt is.

Ghedient-
sighejdt.

Hy was de siecken bysonder behulpigh / die ordinarie om de quade constitutie des lichts aldaer vele zijn ; liet oock niet na om alle suspitie van haer persoon t'ontgaen / altemet een pot Wijnz te drincken / of een moye Swartinne te sien / ginck oock wel by haer in 'theymelijck / dat het sommige die het wisten / quade suspitie gaf / van peys te doen dat d' eerbaerhejdt niet en betaemde / 'twierdt hem oock opghestreden / ende liet hem dat (om rebenen) aengaen.

Geffent
ghen.

Hy ginck over al upt / soo binnen als buyten / daer het hem believede / of soo verre als het een Soldaet gheoorloft was / altemet ginck hy met de Soldaten in 't Kievierken baden / doch alsoo hy seyde niet te comen swennen / hielt hy altydt sijn hemt ende rockjen aen / ende liep niet verder dan tot sijn knyen in 't water.

> Sieckte.

Na dat hy twee Maenden aen Landt hadde gheweest / creech hy / als ghemeynlyck ghebeurt / de Landt-sieckte / hadde groot behulp van sijn Cameraet Gijssbert de Leeu, die seer wel op hem pastede / dagelijcks siecker werdende / wierde upt sijn slaep-plaets op de Sieck-kamer ghebracht by d' andere kranken.

> Ombe-
hanghe.

Dooz de langhdurighe sieckte wierdt haer hemt vuyt / waerom sy veel daghen leyde om een schoon hemt ober 't Hoof te schieten / dat het niemant mocht merken / maer 'twilde niet ghelucken / om de menichte van 't Doick / ende dat mender 'snachts licht byandede / hy rechte hem 'snachts wel drie of viermael op / als andere siecken verhalen / om 'themt ober te byenghen / maer 'twilde om de swackhejdt niet ghelucken / altoos achter oberballende : 'sdaechs daerna een wyze of twee vooz den avondt eenighe Soldaten in de Camer comende / om haer siecke maets te besoeken / saghen dat Davids hemt te vuyt was / ende seyden / onbehoorlyck te zijn / datmen hem so soude laten legghen / eychteden van sijn Cameraet een schoon hemt / dat vooz den dach ghebracht wiert / ende d' ander uytghetrocken zijnde / her-

---

KRONIEK VAN MARITGEN JANS / DAVID JANSZ

Historisch verhael alder ghedenck-weerdichste geschiedenis,
Nicolaes Jansz van Wassenaer, 1629, p 59
ZB| Planbureau en Bibliotheek van Zeeland, bijzondere collecties

ZIEKTE

Nadat hij twee maanden aan land was geweest, kreeg hij, zoals vaak gebeurt, de landziekte, had veel hulp van zijn kameraad Gijsbert de Leeu, die zeer goed op hem paste, maar werd, dagelijks zieker wordende, van zijn slaappleaats naar de ziekenkamer gebracht, bij de andere zieken.

ONTDEKKING

Door de langdurige ziekte werd haar hemd vuil, waardoor zij veel dagen probeerde een schoon hemd over het hoofd te schieten, zonder dat iemand het zou merken, maar het wilde niet lukken, om de menigte van het volk en dat men er 's nachts licht brandde: hij richtte zich 's nachts wel drie of vier maal op, naar andere zieken verhalen, om het hemd over te brengen, maar het wilde door de zwakheid niet lukken, telkens achterovervallende: toen daags daarna een uur of twee voor de avond enige soldaten in de kamer kwamen om hun zieke maats te bezoeken, zagen die dat Davids hemd te vuil was en zeiden dat het onbehoorlijk was hem zo te laten liggen, eisten van zijn kameraad een schoon hemd, dat voor den dag gebracht werd, en toen het andere uitgetrokken was (...)

(...) vertoonden zich haar borsten, waarover eenieder verwonderd stond, vindende buiten alle vermoeden een jongedochter in hun gezelschap.

ORDER VAN DE HEER GENERAAL OP DIT STUK

Haar staat aldus ontdekt zijnde, viel zij in flauwte, en daar was een wondergeroep op het fort en het werd bij de heer generaal Adriaen Cornelisz aangediend dat David Jansz bevonden was een vrouwspersoon te zijn: de Generaal zulks verstaande verschrikte ook over zulk een ongehoorde tijding, en hij, als minnaar van de eerbaarheid wel wetende wat hem in zulk een geval te doen stond, liet haar terstond van de manspersonen afgezonderd als een vrouw behandelen, en liet haar de 1e september naar een zaal dragen waar het Gezag haar vond, zodat zij beschaamd was: toen de Heer Generaal haar naar haar staat vroeg, bekende zij het met vreze en bad dat men haar het niet kwalijk nemen zou, daar zij dit om bestwil had gedaan, haar verwanten vrezende en de kost beter willende winnen; haar naam werd gevraagd en zij zei dat zij Maritgen Ians genaamd was, en haar werd een bekwame slaappleaats boven de hutten der soldaten toegesteld, daar waar men van de ene toren naar de andere gaat, en zij werd aldaar naar behoren behandeld.

VERANDERING VEROORZAAKT NIEUWIGHEID

Daarentussen werd haar het vrouwenhulsel bezorgd, dat zij aannam, maar door de subiete verandering was zij dikwijls abuis, willende de hoed nog afzetten, zodat er vele nieuwigheden voorvielen. Middelertijd werd zij nog twee of drie maal door de koorts getroffen en heeft men goede remediën daartoe aangelegd, zodat zij mettertijd begon te beteren en haar vorige kleur te krijgen, zijnde blozend van aangezicht: men liet haar netjes oppronken, opdat er iemand zin in mocht krijgen daar te trouwen, daar zij niet gaarne terug naar Holland wilde. En een jongedochter daar alleen, onder zo veel manspersonen, vond de Heer Generaal niet goed. Zo werd door zijn E. en de Raad gevonden, haar aldaar te begeven aan een geschikte persoon die haar verzoeken zou.

vertoondeben haer hare Borsten / daer ober een peder verwondert stont / vindende een Jonghe-Dochter buyten alle gissinghe in haer gheselschap.

Junius.
1629.

Haer staet alsoo ontdeckt zijnde / viel sy in flaeute / ende daer was een wonder gheroep op 't Fort / ende wierdt de Heer Generael Adriaen Cornelisz aenghedient / dat David lansz bevonden was een Vrouw Persoon te zijn : de Generael sulchs verstaende verschickte de oock ober alsulcke ongheloozde tijdinghe / ende sy een beminder van d'eerbaerheyt / wel wetende / wat hem in sulcken gheballete doen stont / dede haer terstont van de Mans personen afghesontbert / als een Vrouwe tracteren / ende liet haer den 1. Septemb. op een Sael vraghen / daer d'Overicheyt haer vont / dies sy beschaemt was : De Heer Generael haer van haer staet vraghende / bekende sy het met vrees / ende badt / dat men haer het niet qualijck afnemen soude / also sy sulchs om besten wille hadde gedaen / de Wienden vreesende / en de cost beter willende winnen ; wiert haer naem gebraecht / ende seyde / dat sy Maritgen lans ghe-naemt was : en wierdt haer een bequame slaep-plaets boven der Soldaten Hutten toeghestelt / ter plaets daer men van d'eene Tozen tot d'ander gaet / ende wierdt aldaer na behooren ghetraecteert.

Oude van
de Heer
Generael
op dit
stuk,

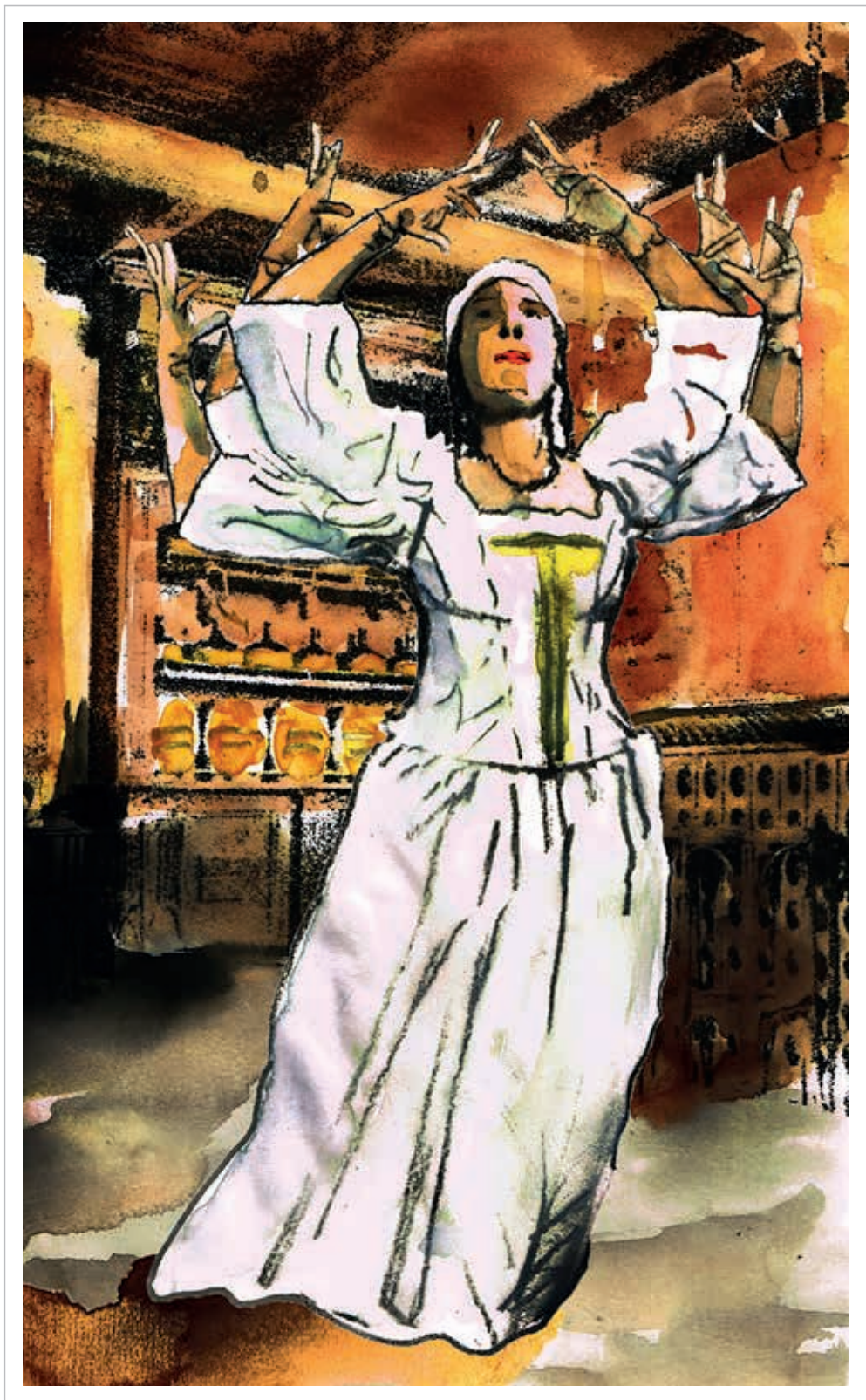
Daerentusschen wierdt haer het Vrouwen hulsel bestelt / dat sy aen-nam / maer dooz de subite veranderinge verabuseerde sy haer dickmaels / willende den Doet noch aflichten : Soo datter vele nieuwheden voozbielen. Middeler tijt wierde sy noch twee of driemael van de Kortsse aengetroffen / ende heeft men goede remedien daer toe aenghelept / soo dat sy metter tijdt begost te beteren / ende haer vorighe couleur te crighen / zijnde bloufende van aenghesicht : men dede haer redelijcker wijse op-voncken / om datter pemant sinne in mocht crighen / ende daer trouwen / also sy niet gaerne weder na Hollandt wilde. Ende een Jonge-Dochter aldaer alleen / onder so veel mans personen / vondt de Heer Generael niet goet. Soo wierdt by sijn C. en de Raedt gebonden / haer aldaer te begeven aen een bequaem Persoon / die haer versoeken mocht.

Verander-
ringh cau-
seert nieu-
wigheyt.

De H. Generael ende de Raden vereerdeden haer eerst met een gouden keten / ende noch pets fraps / om dies te beter begeert te zijn : de Camnisen ende anderen schoncken haer oock pets / ende den H. Generael besteldede haer een schoon habijt / soo datter altemet eenighe Dwers wpt quamen : twiert de Droomsten toeghelaten terwyl sy noch half sieck was / vooz haer bedde te comen / ende terlijck discouren / ende te sien ofter wat liefde comen wilde / want sy schoon was / ende begaf een peder goet bescheet : Men ghedacht doens niet eens dat sy soo langhen tijdt onder dat rouw gheselschap gheleest hadde : Men ghedacht niet eens dat sy ghevepust hadde een Jongemans te zijn / daer sy een Dochter was.

Wijewa-
gien.

JULIANA

De geschiedenis van Juliana leest als een gecompliceerd toneelstuk over een ongelijke strijd tussen een man en een vrouw, waarin twee notarissen en twee getuigen die allebei Mozes heten een dubieuze rol spelen. In de dialogen is Juliana's stem verloren geraakt. Door de contouren van de andere personages te volgen, probeer ik haar silhouet te schetsen.

Decor is de buurt rondom de Breestraat, tegenwoordig de Jodenbreestraat. Veel panden daar waren in bezit van Sefardische joden die voor de Inquisitie uit Spanje of Portugal waren gevlucht, soms via een tussenstop in een van de Nederlandse handelsposten of koloniën. De immigranten spraken hun eigen taal, hadden eigen winkels, een eigen gebedshuis en een eigen begraafplaats.

In deze gemeenschap arriveerde in 1654 na een lange boottocht vanuit Nederlands-Brazilië de tweeëntwintigjarige bediende Juliana. Het was niet haar eerste zeereis. Als meisje van pakweg tien jaar was ze weggerukt uit een leven in een West-Afrikaans dorp waar we niets van weten en dat ze nooit meer zou zien. In een karavaan maakte ze een wekenlange voettocht naar een fort aan de kust van Ghana of Angola. Daar is ze verkocht aan de West-Indische Compagnie (dat waren scherpe handelaars: drie tieners voor de prijs van twee volwassen mannen), die haar in een scheepsruim vol lotgenoten naar de suikerplantages van Nederlands-Brazilië voer. In de hoofdstad Recife werd ze op de slavenmarkt geveild en kwam ze in handen van de Portugese suikerhandelaar Eliau Burgos, die 525 guldens voor haar neertelde.

Ze diende bij hem in huis. Het kan dat ze hem ook in bed moest bedienen. Mede door het grote vrouwentekort, zowel onder de witte als de zwarte bevolking in Nederlands-Brazilië, waren gemengde verhoudingen niet ongewoon. Nergens wordt er in de bronnen over een mevrouw Burgos gesproken. Burgos zegt over Juliana 'dat hij haar altijd bij zich heeft gehad en als slavine heeft gebruikt'.

Wanneer twaalf jaar later Portugal Recife herovert, vlucht Burgos met Juliana naar de Republiek der Nederlanden, waar godsdienstvrijheid is. Burgos' vrienden Mozes en Mozes zwaaien hen uit vanaf de kade. In Amsterdam zullen ze elkaar weer ontmoeten.

Het is een grote stap van de door slavernij aangedreven wereld van de suikerplantages naar de vroegkapitalistische stad Amsterdam. Juliana ziet in de handelaarskringen waarin Burgos zich begeeft weinig mensen die op haar lijken. Maar in kelders in de steegjes van de jodenbuurt woont een kleine gemeenschap vrije zwarte mannen en vrouwen. De mannen waren vaak naar Amsterdam gekomen als zeeman of soldaat bij de WIC, de VOC of de Admiraliteit. Zij waren telkens een paar weken in de stad, om dan weer voor maanden naar zee te verdwijnen. De vrouwen bleven achter en zorgden zo goed en zo kwaad als het kon dat de boel bleef draaien. De kelders waarin ze met te veel bij elkaar woonden waren donker en vochtig, dus hun leven speelde zich grotendeels af op straat. Ongetwijfeld kwam Juliana hen daar tegen, op weg naar een winkel of naar de synagoge. Waren dit de mensen, die haar zouden

---

aanmoedigen de vrijheid te omarmen?

Twee jaar later: 1656. Burgos heeft plannen om naar Barbados te gaan. Daar helpen Nederlanders de Britten met kennis en krediet om suikerplantages op te zetten. Maar Juliana wil niet terug naar een slavenmaatschappij. Ze weigert mee te gaan en loopt weg.

Juliana heeft gehoord dat slavernij in Amsterdam verboden is. Alle mensen zijn er vrij. Dat klinkt eenvoudiger dan het is, want Burgos weigert haar los te laten. Officieel kan ze hem voor het gerecht dagen en haar vrijheid opeisen. Maar ze heeft geen geld, geen werk, geen dak boven haar hoofd. Ze stelt hem daarom een deal voor. Op haar initiatief gaat ze naar notaris Baddel om vast te leggen dat ze Burgos nog drie jaar zal dienen in Barbados en dat hij haar daarna officieel haar vrijheid zal teruggeven.

Hij is echter een grotere gluiperd dan ze denkt.

Zonder dat Juliana het weet neemt Burgos zijn vrienden Mozes en Mozes mee naar notaris Lock, om te verklaren dat Juliana twee jaar geleden uit vrije wil is meegekomen naar Amsterdam. Sterker: deze getuigen verklaren dat Juliana Burgos hartverscheurend heeft gesmeekt haar mee te nemen, waarbij ze beloofde hem haar hele leven te blijven dienen. En hoewel Burgos haar in Brazilië vast en zeker voor vijf- tot zeshonderd gulden had kunnen verkopen, zeggen ze, heeft hij haar toen bij zich gehouden en haar dure overtocht betaald.

Waarom zou Juliana Burgos hebben gesmeekt haar mee te nemen naar Amsterdam? Is dit 'terror bonding' avant-la-lettre, waarbij gijzelaars zich hechten aan hun gijzelnemer? Wat er met haar zou gebeuren als ze verkocht zou worden, wist ze niet. Wellicht was het vooruitzicht dat ze dan op een plantage te werk gesteld kon worden, waar Afrikanen een hels bestaan leiden, beangstigender dan meegaan met Burgos. Met hem had ze haar halve leven in een huishouden doorgebracht; daar had ze een overlevingsstrategie voor ontwikkeld.

Het volgende element uit Juliana's levensverhaal dat we kennen is Burgos' eigen verklaring bij de notaris. Hij begint met vrijwel letterlijk hetzelfde te vertellen als zijn vrienden. Het is duidelijk dat ze de getuigenis samen goed hebben voorbereid. Burgos vond het blijkbaar belangrijk om helder op papier te hebben dat hij Juliana niet onder dwang heeft meegenomen, maar dat ze op eigen verzoek is meegekomen.

Hij verklaart dat hij haar heeft gevraagd mee te gaan naar Barbados. Ze heeft toegestemd op voorwaarde dat ze bij een notaris een akte laten opmaken waarin hij belooft haar na drie jaar haar vrijheid terug te geven. Nu is Burgos bij notaris Adriaen Lock om achter Juliana's rug deze belofte terug te draaien, die hij naar zijn zeggen onder dwang van haar heeft gedaan. Hij weet wel dat slavernij hier niet wordt toegelaten, maar als hij straks in Barbados is, wil hij zijn volle rechten op haar weer laten gelden.

En Juliana – zij weet niks van dit verraad.

Ik denk dat ze met hem haar derde lange zeereis heeft gemaakt, dit keer naar Barbados. Na drie jaar heeft ze haar kopie van de akte die ze samen bij Baddel hebben laten opmaken gepakt en haar contractueel afgesproken vrijheid opgeëist. Waarop hij de akte van Lock tevoorschijn heeft getoverd en haar heeft laten weten dat ze van hem is en alleen van hem.

Canalha!

NOTARIELE AKTE BETREFFENDE JULIANA

Stadsarchief Amsterdam, Archief van de notarissen standplaats Amsterdam, toegangsnummer 5075, inventarisnummer 2271, jaar 1656, pp 764-766

Heden, de eerste november 1656, verschenen voor mij, Adriaen Lock, notaris, in tegenwoordigheid van de ondergenoemde getuigen, Moyses Marcudo, oud ongeveer 48 jaar, en Moyses Bueno Henricques, oud ongeveer 25 jaar, beiden voorheen wonende in Recife, Pernambuco, en tegenwoordig in deze stad, en zij hebben naar waarheid en onder ede plechtig getuigd, verklaard en geattesteerd, op verzoek van Eliau Burgers, dat zij enige jaren hebben gewoond in Recife, Pernambuco, tot het moment dat Recife overging naar de Portugezen, en dat zij eiser daar (...)

gedaent geboort all' midde Juliana n' g' d' i' m' d' e
 t' w' d' e' n' t' e' d' a' r' d' e' p' l' e' n' d' e' J' u' l' i' a' n' a' o' p' t' h' e' r' i' s' t'
 g' e' w' e' s' t' i' b' p' l' e' n' i' m' e' w' a' n' d' e' g' e' w' e' s' t' ; a' d' a' t' d' e' r' i' s' t'
 w' a' t' o' v' e' r' g' a' n' g' a' u' t' h' e' r' i' s' t' d' e' g' e' w' e' s' t' d' e' J' u' l' i' a' n' a'
 a' l' d' a' r' n' o' d' e' g' e' w' e' s' t' e' o' m' m' e' s' p' e' e' p' t' w' o' o' r' w' i' s' s' t'
 a' s' s' e' w' i' d' e' n' i' g' h' e' ; d' o' n' c' d' a' t' s' i' j' e' t' p' l' e' n' i' m' e' s' t'
 g' e' w' e' s' t' g' e' d' a' g' d' o' o' r' d' i' n' s' d' e' J' u' l' i' a' n' a' d' e' r' i' s' t'
 p' e' e' r' b' a' n' n' g' e' t' d' e' l' e' t' w' a' d' t' d' a' t' s' i' j' s' u' l' e' g' m' e' t' s' o' n' d'
 d' a' g' b' e' l' o' n' d' i' d' e' d' e' p' e' e' r' d' e' J' u' l' i' a' n' a' d' a' t' s' i' j' a' l' g' e' w'
 l' i' n' g' d' e' r' i' s' t' ; s' o' n' d' d' i' d' i' n' g' w' e' l' k' e' s' u' b' l' i' e' n' d' e'
 s' u' l' e' g' d' a' t' d' e' r' i' s' t' ; t' o' t' s' i' j' n' d' g' r' o' t' t' e' s' t' i' j' d' e' J' u' l' i' a' n' a'
 w' a' s' b' e' r' a' s' i' e' t' o' t' d' e' p' e' e' r' d' e' t' o' d' e' r' d' a' g'
 g' l' e' n' a' e' g' t' ; g' e' w' o' n' d' e' s' i' j' g' e' t' i' n' g' e' w' e' r'
 t' e' d' o' m' i' n' a' n' t' w' a' t' e' n' g' a' n' s' d' a' t' s' i' j' e' t' u' p' p' e'
 h' e' r' i' s' t' d' i' e' w' i' l' d' t' e' g' i' n' s' t' w' a' n' d' e' g' e' w' e' s' t' s' i' j' g' e' w' e' s' t'
 w' a' l' t' a' r' d' e' J' u' l' i' a' n' a' g' e' w' a' g' g' e' s' i' j' a' l' l' m' i' d' d' e'
 d' a' t' s' i' j' d' a' t' o' i' j' s' i' j' g' e' w' e' s' t' a' l' l' d' e' r' i' s' t' m' e' t'
 d' e' p' l' e' n' i' m' e' J' u' l' i' a' n' a' w' a' n' t' h' e' r' i' s' t' s' p' e' e' p' p' i' n' g'
 o' m' m' e' t' e' t' o' o' r' g' e' w' o' n' d' e' p' e' e' r' d' e' t' o' d' e' r' d' a' g'
 o' v' e' r' s' u' l' e' g' ; s' p' e' e' r' w' e' e' w' e' t' y' d' a' d' a' w' a' y'
 w' e' d' d' h' e' m' i' s' s' e' g' e' b' e' r' g' a' l' l' e' d' o' p' m' e' e' t' g' e' d' a' t'
 t' r' a' u' s' t' d' e' d' a' g' t' o' r' p' r' e' s' e' n' t' i' e' w' e' g' e' w' i' d' e' n'
 g' l' e' d' e' a' n' t' o' g' a' n' t' e' n' l' e' e' n' d' e' a' l' l' g' e' t' e' l' l' e' .

 In den Eersten Novemb' 1676
 In presentie van myn adviaer Loet Kooft
 in presentie van de meesters der stadt myn gen
 gewilt verduddat B. van Craendy ont ontdeat
 van y' s' a' n' t' g' e' d' e' t' o' f' u' a' n' d' e' v' e' r' d' i' g' h' e' i' s' t' .

(...) hebben gekend, evenals de negerin Juliana, en weten dat deze Juliana in Recife slavin was van eiser en dat eiser toen Recife Portugees werd genoemde Juliana daar had kunnen verkopen voor 5 à 600 gulden, wat hij echter niet heeft gedaan omdat Juliana hem hartverscheurend smeekte dat niet te doen, waarbij zij beloofde hem haar hele leven te zullen dienen en bij hem te zullen blijven, zodat eiser veel kosten heeft gemaakt om haar van Brazilië mee te nemen hierheen. Getuigen geven tevens te kennen dat zij in Recife dikwijls bij eiser thuis zijn geweest en daar Juliana hebben gezien, alsmede dat zij erbij waren toen eiser met Juliana in Recife scheepging om hierheen te varen en dat zij dat goed weten en er kennis van hebben. Dit alles naar eer en geweten gedaan te Amsterdam, in tegenwoordigheid van Hendrick Gelehant en Jacobus Snel, die hierbij als getuigen zijn gevraagd.

27
Dien d'vrijden den Eersten Novembris 1636

>
In presentier vande navelst ghetuyge, Eliaen
Zingel voor desz gdwonne zwaerde opt
recht pzaname in vtdgen vovadis sijnde
vinnij desz vtdgen vovadis dat sij
compt ind' jaer 1613 opt 16 recht yder v
desz deudgen vinnij gdwant Juliana oedv
out vout dat van de desz jaer woode fomme
vaxenst gdwant vinnij yder vinnij gdwant
vdesz vinnij vinnij altyt by sijn vinnij vtdgen
sijn vinnij vinnij gdwant tot dat ghetuyge
vdesz post vinnij over gezag als vinnij v
compt de gdwant Juliana vinnij vinnij
vinnij voor vinnij vdesz gdwant gdwant
sijn vinnij vinnij gdwant door gdwant vtdgen
vdesz vinnij vinnij Juliana vdesz vinnij
sijn vinnij vinnij vinnij gdwant vinnij v
vdesz vinnij vinnij gdwant vinnij vinnij
vdesz vinnij vinnij gdwant vinnij vinnij
vdesz vinnij vinnij gdwant vinnij vinnij
dat sij altyt vinnij vinnij gdwant vinnij
compt vdesz vinnij vinnij gdwant vinnij
vdesz vinnij vinnij gdwant vinnij vinnij
vdesz vinnij vinnij gdwant vinnij vinnij
vdesz vinnij vinnij gdwant vinnij vinnij
vdesz vinnij vinnij gdwant vinnij vinnij
vdesz vinnij vinnij gdwant vinnij vinnij
vdesz vinnij vinnij gdwant vinnij vinnij
vdesz vinnij vinnij gdwant vinnij vinnij

Heden, de eerste november 1656, verscheen voor mij, Adriaen Lock, notaris, in tegenwoordigheid van de ondergenoemde getuigen, Eliau Burgos, voorheen wonende in Recife, Pernambuco, en tegenwoordig in deze stad. Comparant verklaarde dat hij in het jaar 1643 in Recife gekocht heeft een negerin genaamd Juliana, die toen ongeveer tien of elf jaar oud was, voor de somma van 525 gulden, en dat hij deze negerin altijd bij zich heeft gehouden en als slavin heeft gebruikt totdat Recife overging naar de Portugezen, toen hij haar heel wel had kunnen verkopen, voor 5 à 600 gulden, wat hij toen niet heeft gedaan, omdat zij bleef smeken en aandringen en beloofde haar leven lang bij hem te zullen blijven en hem te zullen dienen, zodat hij haar heeft meegebracht van Recife naar hier, op zijn grote kosten, en toen ze hier enige tijd was is Juliana, door opruiende praat van anderen, die haar vertelden dat zij hier vrij was en niet langer verplicht hem te dienen, bij hem weggelopen, ondanks de plechtige belofte die ze hem eerder deed, en nu comparant van plan is zeer binnenkort naar Barbados te gaan om zich daar te vestigen, had hij haar verzocht met hem mee te gaan daarheen, wat Juliana niet wilde doen, tenzij hij haar beloofde dat hij haar zou vrijlaten nadat ze hem daar drie jaar zou hebben gediend en daarvan akte zou (...)

(...) laten passeren, en zo heeft hij zich, daar de slaven hier vrij zijn en hij zag dat hij Juliana niet mee zou krijgen naar Barbados dan door haar die belofte te doen en daarvan een akte te laten passeren, genoodzaakt gezien Juliana dat te beloven en daarvan ten haren behoeve een akte te laten passeren bij notaris Benedict Baddel en zekere getuigen, en doordat hij die akte uit nood en als door Juliana gedwongen heeft laten passeren, heeft hij goed gevonden het bovenstaande te verklaren en daarbij nietigheid te vorderen van genoemde bij Benedict Baddel tussen hem en Juliana gesloten en aangegane akte ofwel overeenkomst en dat hij zich houdt aan zijn volle recht en actie die hij op grond van koop tot Juliana heeft om daar op dezelfde voet voort te gaan, mij, notaris, zoals hij begrijpen en bevinden zal te behoren, verzoekende hiervan kennis te willen dragen en hem daarvan akte in debita forma te verlenen. Dit alles naar eer en geweten gedaan te Amsterdam, in tegenwoordigheid van Hendrick Gelehant en Jacobus Snel, die hierbij als getuigen zijn gevraagd.

ELSJE CHRISTIAENS

In het voorjaar van 1664 pakte Elsje Christiaens de boot van Jutland naar Amsterdam. Ze was 18 jaar, de armoede zat en hoopte dat in het rijke Amsterdam haar kansen zich ten goede zouden keren. Een gelukzoeker zou ze nu genoemd worden.

Na twee weken had ze nog geen werk, maar de vrouw bij wie ze een bed had gehuurd wilde wel een daalder zien. Veel slaapvrouwen hielden ook een bordeel en ik kan me voorstellen dat Elsje de bui al zag hangen. De slaapvrouw sloeg Elsje met een bezemsteel. Elsje greep in een impuls naar een bijl en sloeg terug. De getroffen vrouw tuimelde de kelder in. Dood. De burens kwamen aangesnel en vroegen Elsje hoe ze aan al dat bloed op haar handen kwam. 'Een bloedneus,' was haar antwoord. Ze rende naar buiten en sprong van schrik in de gracht.

Elsje is gearresteerd en opgesloten in een cel in het toen gloednieuwe stadhuis op de Dam, tegenwoordig het koninklijk paleis. Ze is daar vier keer gehoord. Het volk keek vanachter het bronzen hekwerk mee terwijl het doodvonnis werd uitgesproken. Onder luid klokgelui is ze aan een paal gewurgd, op een houten podium dat aan het stadhuis werd bevestigd, zodat de toegestroomde mensenmassa goed kon zien hoe ze vanaf de balkonkamer op het schavot stapte. Heel Amsterdam keek toe hoe de beul haar, nadat ze haar laatste adem uitblies, een paar klappen op het hoofd gaf met haar eigen bijl.

Haar lichaam heeft nog jarenlang ter lering en vermaak aan een paal op het galgenveld van de Volewijck gehangen, met de bijl bungelend naast haar hoofd. Rembrandt maakte daar twee tekeningen van haar vlak nadat ze was opgehangen. Met haar ronde gezichtje ziet ze eruit als een kind nog, dat zich heeft gekleed in haar mooiste, rode rok.

Een paar weken na haar dood schilderde Anthonie van Borssom het galgenveld. Naast dat van Elsje zijn er nog vier lijken te zien. Het ene zat toen ruim een maand op een rad, met een pistool boven het hoofd. Een ander, meer een geraamte, hing er al vier jaar. Aan zijn paal hangt een ijzeren spade. Het was blijkbaar de gewoonte om moordwapens zo tentoon te stellen. Dit gebeurde recht onder waar nu het terras van Eye Filmmuseum is: een onverwachte ontmoeting van de zeventiende- en de eenentwintigste-eeuwse spektakelmaatschappij.

De bekentenis van Elsje Christiaens wordt bewaard in het Stadsarchief Amsterdam. Het is een onthutsend document, waarin Elsjes toedracht van de moord letterlijk wordt geciteerd. Je ziet haar staan, helemaal alleen, nauwelijks volwassen, tegenover een handvol in streng zwart geklede mannen die ze niet of nauwelijks kan verstaan. Je hoort hoe ze zich opgewonden verdedigt, liegt over het aantal klappen dat ze heeft uitgedeeld, zich herpakt en toegeeft dat ze na het gevecht met de slaapvrouw twee kistjes van andere gasten heeft opengebrouwen en daar linnengoed en kleding uit heeft gehaald.

Wat was er met haar aan de hand? Emotioneel, impulsief, verward over de situatie, extreem in haar reacties. Ze was een furie die zich met geweld verzette tegen haar lot.

BEKENTENIS ELSJE CHRISTIAENS

**Stadsarchief Amsterdam, Confessieboeken, archiefnummer 5061,
inventarisnummer 316, periode 1534-1811, pp 82-85**

Zaak 84 voor de schepenen, 28 april – 1 mei 1664

Elsje Christaanse uit Sprouwen in Jutland, 18 jaar oud, zegt hier pas 14 dagen in de stad te zijn geweest en hier gekomen te zijn om een betrekking te zoeken, bekent de vrouw bij wie zij in huis sliep met een bijl de kop ingeslagen te hebben, zegt dat de vrouw een daalder aan slaapgeld wilde hebben en haar bezittingen daarvoor in onderpand wilde nemen, en dat zij geen geld had maar het eerst met werken moest verdienen en dat daarover de ruzie kwam, zegt dat de vrouw haar eerst met een stok sloeg, bekent de vrouw met de ter rechtzitting getoonde bebloede bijl in het hoofd gehakt te hebben, zegt dat ze de bijl daar op een stoel zag liggen, zegt dat ze twee keer een hakbeweging naar het hoofd van de vrouw heeft gemaakt maar niet te weten of zij haar aan de arm of hand (...)

Janij hantgemidd syn gewond ende is Ried
 van Dierd met al med doot getoort en
 ontrent hantwaal. Segt dat Dierd
 geen te wienig ontgaut. marry brenij sejt
 hier in facie dat sy Dierd gearimeert sejt
 dat sy hem en tieg hienig sejn en dat sy
 ontfack want' ongeluck is, en medelij Dert-
 slager is weeg geblijft.

Act. 8 praes uts.

> S: 24 8

Alsje Christiaan van Spronwen in Jutlant
 out is jaren sejt hier niet meer als 14
 dagen in de Stadt geweest te sijn en hier
 gecoomij te sijn om een henn te soeken, bescant
 de vrouw daer sy te hynle geslap is hiet mer
 een byl de oop in geslaeg te goeds, sejt dat
 de vrouw een daelder den slap gelt wild goeds
 ende dat sy hiet goet daer vrou so lang wild
 goeds, en dat sy gelongende geen gelt en had de
 maer sejt eerst met overlij mo te Dienen
 en dat daer over de quet hie is gecoomij, sejt
 dat de vrouw hiet wert met een stoek loeds
 bescant de vrouw met ^{de byl} in judio stoont
 in de oop gesant te goeds, sejt dat sy de
 byl ^{oep een hant} daer ^{hant} wout leggen, sejt dat sy 2
 hant naer de vrouw goet gesant sejt
 weeg niet te overlij of sij had daer den arm of hand

over heeft geraakt, segt dat de vrouwe
 de besont' foer in de handt hadde. Doen sy gaet
 niet de byl quertel, segt dat de vrouwe
 in de Albia Rieder vluogte doer sy geken-
 gende had 2 haek in de coy had gebracht
 segt haer niet gebolyt te hebben in de Rieder
 oock dat niet nagelien te hebben of sij le-
 vending of doodt was. segt dat de vrouwe
 gekindert heeft selx dat geel de binnij
 goonden, en dat sy gebruyende doer voor
 de dier geest gebruyden, en dat de binnij
 haer vragde of haer sy soo bebloet quam en haer
 haer wady sy seide dat haer neus hadde
 gebloet, en dat sy doer dede ~~en~~ ~~geest~~
~~teygenstaen~~ vout op fract is gelyode en
 datter een deel volck haer volgede warent
 sy door haer thout mit water sprong.
 segt dat sy dit seijt godam geest dede
 oegheit de kluck ontrent half acht.
 segt dat de vrouwe haer mit de foer oer 11
 goest en oer de rug geslagen haer. segt
 dat de quertel eygentlyck bynam om dat
 de vrouwe haer mit lange of wilde berogde
 segt dat sy dienshalve githen abent oock
 quertel gehad hebben. segt dat de man
 van de vrouwe is afgeluyt 14 dagj geleden.

Actum 22 april 1664 presentibus
 D. Gerard, Legout, Burg, Blau,
 Van loon, capelle, Spigdel of
 Bronckhorst & Legeman.

(...) ook heeft geraakt, zegt dat de vrouw
de bezemsteel in de hand had toen zij haar
met de bijl verwondde, zegt dat de vrouw
de kleine kelder in vluchtte toen zij
haar twee keer in het hoofd had gehakt,
zegt haar niet achterna te zijn gegaan de kelder in
en daar ook niet te hebben gekeken of zij
levend of dood was. Zegt dat de vrouw
zo hard heeft geschreeuwd dat de burens het
hoorden en dat zij toen de deur heeft
opengedaan en dat de burens
haar vroegen hoe al dat bloed op haar
handen kwam, waarop zij zei dat haar neus had
gebloed, en dat zij toen
de straat op is gelopen en
dat er mensen achter haar aan kwamen, waardoor
zij van schrik in het water sprong.
Zegt dat zij dit feit heeft gepleegd heden-
ochtend omstreeks half acht.
Zegt dat de vrouw haar met de stok op het
hoofd en de rug heeft geslagen. Zegt
dat de ruzie eigenlijk ontstond omdat
de vrouw haar niet langer krediet wilde geven.
Zegt dat zij daarover gisteravond ook
ruzie hebben gehad. Zegt dat de man
14 dagen geleden bij de vrouw is weggegaan.

[28 april 1664]

Elsje Christiaens opnieuw gehoord en gevraagd of zij de vrouw niet meer dan 2 houwen heeft gegeven, daar nochtans blijkt dat zij 6 houwen in het hoofd en een in de hand heeft, en hierna het dode mishandelde lichaam getoond en de kwetsuren aangewezen zijnde, bekent zo buiten zichzelf te zijn geweest van drift omdat zij haar met de stok had geslagen, dat zij niet precies weet hoeveel houwen zij haar gegeven heeft, ontkent alsnog de vrouw in de onderste kelder gesleept te hebben, maar zegt dat de vrouw in die kelder gevallen is omdat de deur op een kier stond en zij daar samen recht voor stonden.

Elsje Christiaens opnieuw gehoord en haar haar bovenstaande bekentenissen voorgelezen zijnde, heeft daarbij gepersisteerd. Op de vraag of zij de vrouw die zij vermoord heeft niet het zilveren ijsertje van het hoofd heeft genomen en haar geld uit haar zak, ontkent zij dit.

[29 april 1664]

>

Elke christiaens de novo gelyoort en gelyoort
 of sy de vrou niet meer als 2 houw gelyoort
 gelyoort daer nochtans blykt dat sy 6 houw
 in de roep en is op de hand gelyoort, en
 vaders het dode mit gelyoortde lichaem strom
 ende d' quersum aengetwefte synde, daer so
 getruw gelyoort gewilt te sye door gelyoort-
 tigeit om dat sy haer niet de ^{uiter} fack ge-
 secht had, dat sy niet en wilt god veel houw
 sy haer gelyoort gelyoort, ontkent als nu
 de vrou in d' ander te houw gelyoort de
 gelyoort, maer segt dat de vrou in de selve
 houw gelyoort is alse de d' d' d' fack
 en sy te sijn vrees dat voor foudij

Act. 8 præs n. H.

>

Elke christiaens de novo gelyoort ende haer
 de bovent fackende gelyoort confessie voongelyoort
 synde gelyoort daer by gelyoort houw gelyoort
 of sy de vrou die sy d' d' gelyoort niet het selve
 gelyoort vants houw gelyoort gelyoort d' gelyoort
 niet haer fack? ontkent het selve.

Act. 29 April 1664 præs den
 Keren Schout d' d' d' Ernst
 en melaas fackeras Schepenen.

Baron van tusseling zegt myt kerking
 sheet is heel ja 2 tusseling dat men kan
 tot gebelobbing mit el pit hant door de roep
 gesigly gadt, als sagt for gelog 12 geel.

act. 8 praes uti.

> f. 82

got. kerking
 cond. 1 adu een
 jaal gewon of
 dakt de doud
 na volgt en
 moer de sell d
 byl dat sy die
 vrouw in d
 te doud gewon
 gadel vinge
 kluy van der
 soeginghe of
 gnt gunt geslyt
 bid liguan ge
 brang ad d be
 kungel in gertel
 ad el jaal mo
 el by e loz gnt
 goant. in d
 de luyt ad ge
 vordde stast de
 woud mit conli
 calit van geerde

Elke Justitien de man's gekont seijt dat sy
 13 gnyke van baer skandvrou die sigz oegter
 maer dat sy had doudt zeldde gesleegst den kint
 of ketter met een hant gant spogflayt en d
 coning gnt gant myt genoomij dat sy weder ge
 got doud gant laatz loeggen, wakt oock myt el
 andere kint ad adu font den mantel genoomde
 geest de el slape toqnam, ende deslede in hant
 hijs gesleegst te geest, waken in judicio dat oock
 myt is gesleegst en ad 13 sygenaw gont futidde,
 per lictant vordde by gant vrouw tancie confesse
 in 12 13 elig van sump bare de sigis geve ad in margine.

Actum primo May 1664

Presented allen den heeren

Schepenen.

fol. 76 f.

got. lya
 vol gesleegst
 twal sary mit
 kunging geve
 finade in d
 gnt myt de stail
 2 myt mit wome
 gebrang kurtis 1 myt.
 wong juo swang de
 vordde wode sal
 in plaasje mit gnt
 in gnt gnt gnt
 wode 2 gnt con
 finade koudde in
 ad kunging wode
 ad 12 luyt mit gnt
 gnt luyt ad gnt
 wong d gnt gnt

Harry Jan van gredmigen die wlo geveert is
 ock d infractie van hant Camillement en con
 timinatie van dery geveert ad in margine

Act. 8 praes uti.

Veroordeelde op het schavot aan een paal gewurgd totdat de dood erop volgt en met dezelfde bijl waarmee zij de vrouw ter dood heeft gebracht enige slagen door de scherprechter op het hoofd gegeven, haar lichaam gebracht naar de Volewijk en vastge- maakt aan een paal met een bijl boven haar hoofd, om door de lucht en de vogels verteerd te worden, met confiscatie van goederen.

Elsie Christiaens opnieuw gehoord zegt dat zij ten huize van haar hospita diezelfde ochtend nadat zij haar had doodgeslagen een kist of koffer met een hamer heeft opengeslagen en daar spullen uit heeft genomen, die zij daarna op het bed heeft laten liggen, bekent ook uit een andere kist, die open was, een mantel genomen te hebben die aan een huisgenoot toebehoorde en die in haar kist te hebben gestopt, welke daar ter recht- zitting ook uit is gehaald en aan de eigenaar terug- gegeven, persisteert verder bij haar voorenstaande bekentenis en is op de eis van mijnheer de schout veroordeeld als in de kantlijn.

[1 mei 1664]

SOETE CUT

Ze zal er niet van hebben opgekeken dat ze werd ingerekend. Het was haar al twee keer eerder overkomen. Catalijn Laurens was een kleinschalige hoerenwaardin met twee prostituees in huis. Dat huis moest ze nu binnen twee weken verlaten.

Ik weet niet wat er daarna met haar is gebeurd, waar ze naartoe ging en hoe ze verder aan geld kwam. Om zelf weer de prostitutie in te gaan was ze te oud: vijftig jaar. En haar alias doet vermoeden dat ze hard heeft geleefd.

Veel prostituees hadden bijnamen: Noordse Kaat kwam uit het Noorden. Femme met de snee had zo'n grote bek dat iemand haar met een mes een 'rood lintje' aan haar mondhoek had gesneden. Mottige Anna, Schele Dirkje, Susan met de tanden en Kee Labberkot zie ik zo voor me. Maar waarom noemde Catalijn Laurens zich Soete Cut?

Het zou kunnen dat ze een eenzaam en treurig leven heeft geleid: begonnen als straatprostituee, die met haar zoetheid zeelieden, kleine handelaren of boeren onder een brug lokte en ze daar aan hun gerief bracht. Of werkte ze in een hoerhuis of speelhuis, waar ze ongehoorde hoeveelheden zoete witte wijn met haar klanten dronk, om daarna met ze naar de peeskamer te gaan?

De seksualiteit ging rechttoe-rechtaan: liggend op een bed, vrijwel volledig gekleed; vrouw onder, man boven. Alles wat hiervan afweek, was zondig. Daarover lees je in de justitiële stukken: de beklagden ontkennen niet dat er seks is in de kamers boven een kroeg, maar benadrukken dat er geen 'zaad wordt uitgeschud' of andere 'vuyligheden'. Met joden mocht een christenmeisje niet naar bed. Daarom deden ze het met joodse klanten alleen op de grond. Dat telde niet.

Had Catalijn kinderen waarvoor ze moest zorgen? Je zou denken dat prostituees indertijd voortdurend zwanger waren, maar door alle complicaties bij geslachtsziektes was dat niet het geval. Ongeveer één op twintig was in verwachting.

Toen de prijs voor het gebruik van haar lichaam met de jaren zakte is Catalijn meisjes gaan verhuren: Anna Maria uit Bergen en Metje Alberts uit Bremen, respectievelijk 26 en 20 jaar. Ze werden samen opgepakt tijdens een razzia in de Haarlemmerbuurt op 10 juni 1672. Tegelijk met vijf andere prostituees en een soldaat die een mes had getrokken en met zijn geraas de straat op stelten zette.

Maar ik heb goede hoop dat Soete Cut een eigen krachtige invulling heeft gegeven aan het 'hoerdom'. Dat ze trots was op haar kut, die lief en lekker, kortom 'soet' was.

Dat ze een prostitué was die de rollen omkeerde: niet het plezier van de man, maar dat van de vrouw centraal stelde. Dat ze samen met de twee jonge vrouwen die bij haar werkten de draak stak met hun situatie. Dat ze assertief en zelfstandig waren, solidaire vrouwen die hun klanten open en bloot uitlachten. En dat ze gedrieën hun schouders hebben opgehaald na het vonnis, minachtend hun rok optilden om zich op het blote achterwerk te slaan – en hand in hand de stadspoort uitliepen, een betere toekomst tegemoet.

Amflaogd
 in g...
 ordinaris 1700
 v...
 Maximilianus Rominus van m...
 ord 25 j... b... mit m...
 van j... ontfangt te g...
 frick...
 Act 1700

195
 Anthoni van der Bofz...
 ord 25 j... v... b...
 y... te g...
 g...
 Act 1700

© d... g...
 m...
 Elpid. Corndus v...
 d... j... n...
 j...
 Act 1700

Manni Jacobo d...
 Act 1700

P...
 fatalis Laurent van Montne alias Saeto...
 out 50 Jere...
 twee maal gebangen en...
 gelast...
 als R. f...
 huy...
 Act 1700

Act 10 Junii 1822
 Libent...
 P...
 P...

REGISTRATIE SOETE CUT

**Stadsarchief Amsterdam, Confessieboeken, archiefnummer 5061,
inventarisnummer 320, periode 1534-1811, p. 94**

Marretie Remmerts uit Meppen,
25 jaar oud, bekent uit het Meppelse schip
van haar ouders te hebben ontvangen:
een stuk rookvlees en een pot boter.

Anthoni Janse uit Den Bosch, soldaat,
23 jaar oud, werd ervan beschuldigd een mes
te hebben getrokken en de orde te hebben
verstoord, maar ontkent dit.

Elsie Cornelis uit Kopenhagen, op de vijfde
van deze maand al gearresteerd en voor een
jaar verbannen uit de stad, zie hierboven, blad 87, en nu gearresteerd
wegens infractie.

Marri Jacobs opnieuw gehoord.

Catalijn Laurens uit Monrue alias Soete Cut,
50 jaar oud, hoerenwaardin, tweemaal eerder
gearresteerd en voor het laatst op 5 maart 1665,
gelast binnen 14 dagen uit haar huis te trekken
als eerder op blad 83, zijnde nu twee hoeren in haar
huis aangetroffen.

10 juni 1672

COLOFON

Deze publicatie is ontwikkeld bij de virtual-reality-ervaring *Engelen van Amsterdam* (Anna Abrahams en Avinash Changa, 2021), waarin je als een van de gasten in een speelhuis in zeventiende-eeuws Amsterdam deelgenoot wordt van een belangrijke episode in het leven van vier jonge vrouwen. Je ontmoet Maritgen Jans, Juliana, Elsje Christiaens en Soete Cut: vier strijdlustige engelen voor wie het goud van de Gouden Eeuw onbereikbaar was. Ieder van hen nam, op haar eigen manier, haar lot in eigen handen.

Zeventiende-eeuwse bronnen vormen de kern van het onderzoek voor *Engelen van Amsterdam*. Daarin zocht ik naar de schaduwkanten van de rijkdom en vrijheid die sinds de zeventiende eeuw wordt geassocieerd met de haven- en handelsstad Amsterdam. De geschiedenis van de machtsverhoudingen tussen arm en rijk en vrouw en man in die vroeg-kapitalistische maatschappij gaat ook over ons. De details van de verhalen uit deze bronnen lijken nu misschien vreemd, maar de kern overschrijdt moeiteloos de grenzen van de tijd. Dit zijn de verhalen die ons gebracht hebben naar waar we nu zijn.

Ik bedank de vier historici die me de weg hebben gewezen naar de bronnen waarop zowel de virtual-reality-ervaring als deze publicatie zijn gebaseerd.

Historica Lotte van de Pol schreef een baanbrekend proefschrift (*Het Amsterdams Hoerdom. Prostitutie in de zeventiende en achttiende eeuw*, 1996) over prostitutie in Amsterdam in de zeventiende eeuw, waarvoor ze alle relevante beschikbare justitiële archieven heeft doorgenomen en die bronnen vanuit feministisch perspectief heeft gelezen.

De historici Rudolf Dekker en Lotte van de Pol beschreven op basis van archiefonderzoek meer dan honderd levensgeschiedenissen van soldaten en matrozen die onder hun uniform een vrouwenlichaam verstopten (*Vrouwen in mannenkleren: de geschiedenis van een tegendraadse traditie: Europa 1500-1800*, 1989). De kroniek van Nicolaes van Wassenaer was een van hun bronnen. Ook ontdekte Rudolf Dekker het moppenschrift van Aernout van Overbeke.

De geschiedenis van Elsje Christiaens is in 1969 uitgebreid onderzocht en beschreven door een specialiste van het Stadsarchief Amsterdam: Isabella van Eeghen. Haar onderzoek is een inspiratiebron geweest voor verschillende historici en romanschrijvers.

Historicus Mark Ponte, onderzoeker bij het Stadsarchief Amsterdam, bracht de zwarte gemeenschap in zeventiende-eeuws Amsterdam in kaart. Tussen de meer dan veertigduizend archiefstukken vond hij de notariële aktes van Burgos, waarop de reconstructie van Juliana's geschiedenis is gebaseerd.

Engelen van Amsterdam

© 2021 – Stichting Rongwrong

ISBN 9789073980051

Tekst Anna Abrahams

Afbeeldingen en hertaling

't Amsterdams Hoerdom Coos Dieters

Vormgeving publicatie Bibi de Bruijn

Hertaling zeventiende-eeuwse

archiefstukken Maartje de Kort

Kleurenprints Stichting De Grafiek-
drukkerij

Productie kunstenaarspublicatie

Angels of Amsterdam Stichting

Rongwrong (gelimiteerde oplage van 30)

Productie virtual-reality-ervaring

Angels of Amsterdam

WeMakeVR en Stichting Rongwrong

AngelsOfAmsterdamVR.com

Angels of Amsterdam is mede mogelijk
gemaakt door het AFK (Amsterdams
Fonds voor de Kunst), het Filmfonds, het
Stimuleringsfonds en de Auteursbond.

Met dank aan Café 't Papeneiland en
Tiel Netel, Avinash Changa, Izabella Finch,
Jan Frederik Groot, Margo van der Linde,
Sabine Pendry, Carola Rombouts, Lisette Ros
en Ritzah Statia voor hun bijdragen en steun.

RONGWRONG

ISBN 9789073980051